

مکتب سیاسی خراسانی

بررسی کتابهای جدید

سیاست نامه خراسانی:

قطعات سیاسی در آثار ملا محمد کاظم آخوند خراسانی صاحب کفایه (۱۳۲۹-۱۲۵۵)

روزنامه کارگزاران، شماره ۸۵، ۱۹ مرداد ۱۳۸۵

آخوند ملا محمد کاظم خراسانی (۱۳۲۹-۱۲۵۵ ه.ق) صاحب «کفایه الاصول»، یکی از بزرگ ترین علمای جهان اسلام در سده اخیر است. وی یکی از ارکان علم اصول فقه در حوزه تشیع و والامقام ترین مجتهدان حامی مشروطه در جنبه های نظری و عملی به شمار می رود و در نهضت مشروطیت در ایران منشا اثر فراوان بوده است با اینکه خراسانی کمتر فرصت یافت تا کتاب مدون یا رساله مستقلی در حوزه سیاست بنویسد، اما در لابه لای آثار فقهی اصولی و نیز در متن تلگرافها، لوایح و نامه های کوتاه و بلند وی آرای سیاسی بدیع و قابل تامل به چشم می خورد. عموم این بر خورداری ها خراسانی را به حوزه های رهنمون می شود که می توان بر آن نام «مکتب سیاسی خراسانی» را نهاد.

«سیاست نامه خراسانی»، گرد آوری و تصحیح انتقادی قطعات سیاسی در آثار عربی و فارسی این فقیه گرانمایه است که از کتب مرجع اندیشه شناسی اسلام سیاسی در صدر مشروطیت به حساب می آید. کدیور که بارها در میان نوشته ها و سخنانش از آرای خراسانی سخن به میان آورده بود، این بار با جد جهدی ستودنی کوشیده است ضرورت و اهمیت اندیشه خراسانی را بیشتر بنمایاند. کتاب از دو بخش تشکیل شده است: قسمت اول سیاست نامه در هفت بخش کلیه آرا فقهی - اصولی مرتبط با سیاست خراسانی به زبان عربی است که عبارت است از: ملازمه عقل و شرع با مسئله عدالت؛ قاعده لاضرر؛ اجتهاد و تقلید؛ مسئله خطیر ولایت فقیه؛ ولایت عدول مؤمنین؛ قضاوت، جهاد، نظارت و توقیت در وقف و خمس. از جمله مسائل مهم در این بخش آن است که برخی از این مکتوبات برای نخستین بار (با تصحیح انتقادی) منتشر می شوند.

قسمت دوم سیاست نامه خراسانی، مهمترین لوایح و تلگراف های وی به زبان فارسی است که به ترتیب زمانی در هفت بخش از ۱۳۱۷ تا ۱۳۲۹ تنظیم شده است. ملاک گزینش این مکتوبات در برداشتن بار نظری و نکته مرتبط با فقه سیاسی و غیر تکراری بودن است. در این کتاب، متن لوایح و تلگراف های برگزیده به طور کامل از مهمترین منابع دست اول عصر مشروطه - جراید فارسی داخل و خارج ایران و کتاب های معتبر تاریخ و دیگر اسناد - نقل شده است. کدیور در پی آن بوده تا اثبات کند اگر «سیاست نامه خراسانی» با دو رساله «اللئالی المربوطه فی وجوب المشروطه» شیخ محمد

اسماعیل محلاتی و «تنبیه الامة و تنزیه الملة» میرزا محمد حسین نائینی سنجیده و مقایسه شود، مشخص می‌کند که تدوین مبانی شرعی مشروطه بیش از هر کس و امدار اندیشه آخوند خراسانی است. چه، خراسانی در مکتب سیاسی‌اش می‌آموزاند که «ولایت مطلقه منحصر و مختص خداوند است و هرگونه ولایت مطلقه بشری افترا به شریعت است. حکومت مشروطه منحصر در زمامداری مستقیم معصوم است. هر چند حکومت غیر مشروطه اما عادلانه ممکن است، حکومت مشروطه نمونه‌ای از آن است. حکومت اسلامی در عصر غیبت منتفی است و تنها می‌توان برای استقرار حکومت مشروطه کوشش کرد...»